

School, welken hij, naar de wet op het hooger onderwijs in het volgende jaar, als rustend Hoogleeraar behield. Konden 's mans eigene schriften eene boekerij van vroegere eeuwen schier vervuld hebben, de groote Bibliotheek, waarin hij nu arbeidde, met schier al, wat daarin stak, mogt ook wegens hem gezegd worden hem in het hoofd te zijn gevaren, gelijk VONDEL eens van G. VOSSIUS zong. — Helder, veel belovend was de morgen, heet en drukkend de middag, heerlijk en verkwikkend de avond van TYDEMAN's leven. Door goedelijke godsvrucht geleid op alle zijne wegen, — als gelukkig vader bewonderd met den roem en deugden zijner zonen, — als dierbaar echtgenoot bijgestaan in den jongsten nood, ontsliep de vier en tachtigjarige grijsaard gezegend voor de eeuwigheid.

9. Negen dagen na TYDEMAN stierf **PAULUS VAN HEMERT**, in negen en zestig jarigen ouderdom. Hij was door Koning LODEWYK, den stichter van het Instituut, als Lid benoemd, doch voor de Tweede Klasse, welke hij zelf, het algemeen verlot daartoe gaarne gebruikende, verwisselde met de Derde. Daartoe had hem zijne ongemeene Letterkunde terstond niet min, dan zijne handhaving der kritische wijsbegeerte, wanneer dezelve niet langer balling bleef bij de bevestiging en uitbreiding van dit gesticht door Neêrlands Koning, daarna een dubbeld regt gegeven. — Tot in den jare 1812, alvorens hij zich met der woon naar 's Gravenhage had begeven, was VAN HEMERT een zeer werkzaam Lid, wien het oordeel over zaken van Oostersche Letterkunde, Grieksche Wijsbegeerte en fraaije Letteren in het algemeen even volkomen voegde, als dat *over de inleiding tot eene algemeene taalwetenschap* van KINKER zijnen boezemvriend. Bescheiden en welgegrond waren steeds zijne oordeelen, welke de Klasse dik-

wijls

wijls inriep. — Hij zelf bood haar eens de vrucht aan van zijne beoefening der Oostersche taal- en dichtkunde, die wel zeer schoon en geurig werd gekeurd, doch eenige verandering bij de voordragt scheen te vorderen, en slechts het ontdoen vereischte van eenig overtollig loof, om in de gedenkschriften der Klasse te prijken. Maar hiertoe had VAN HEMERT geenen lust, te zeer gewoon zijn' eigen gang te gaan, en daarin nog altijd gelukkiger geslaagd en openlijk toegejuicht.

Het gewagen van dien eigen gang en openlijke toejuiching herinnert ons zijn gansch Letterkundig leven. In 1756 te Amsterdam geboren, ving hij bij het Athenaeum aldaar zijne letteroefeningen aan, welke hij te Leijden en te Utrecht vervolgde, ter verkrijging van den rang van Leeraar in de Hervormde Kerk. Het dorp Baarn, nabij Utrecht, was vier jaren lang zijne eerste standplaats; hij verliet hetzelve voor Wijk bij Duurstede. Aldaar verdacht men zijne godgeleerde begrippen van menige afwijking der aangenomene leer, en verkoos hij liever den kerkdienst te verlaten, dan zich aan het onderzoek en oordeel over zijne gevoelens te onderwerpen. Hij maakte van dezelve echter geen geheim, maar legde ze open aan zijnen Leermeester G. BONNET te Utrecht, met wien hij drie brieven wisselde *over de rede en haar gezag in den Godsdienst*, in 1784 uitgegeven. De twee eerste brieven werden door den Hoogleeraar beantwoord, en, indien het algemeen gevoelen al verschillen mogt over den zegevierenden afloop van dien strijd, eenstemmig was voorzeker het hoog gevoelen wegens VAN HEMERT's bekwaamheden. Hij had zich te Rotterdam nedergezet, en liet zich somtijds tot stichting hooren bij de Collegianten of Rijnsburger-broeders, gelijk zij genoemd werden. De burgertwisten, ook

aldaar zeer geweldig blakende, drongen hem, zijns ondanks, tot eene partij, welke hij echter meer trouwhartig volgde, wanneer hare hoofden in 1787 de wijk naar Brusfel namen, dan hij haar wel ijverig had gediend. Hij keerde dan ook spoedig en gansch ongehinderd weder en koos, in 1790, zijn verblijf in zijne geboortestad. De Broederschap der Remonstranten droeg hem in dit jaar het Hoogleeraarschap op in de Letteren en Wijsbegeerte aan hare Kweekschool, sedert de beroeping van WYTENBACH aan het Athenaeum van Amsterdam onvervuld. Hij aanvaardde den 5den November 1790 dezen post met eene oratie *over het wijs beleid van Christus, de Apostelen en Euangelisten, in hunne redenen en schriften te schicken, zoo veel zulks kon, naar de vaibaarheid en het begrip der menigte*. In denzelven post hield hij, den 29sten Junij 1792, eene Lijkrede in de Latijnsche taal op den Hoogleeraar in de godgeleerdheid en kerkelijke geschiedenis aan dezelfde Kweekschool AB. AR. VAN DER MEERSCH: doch maar korten tijd bekleedde VAN HEMERT dien post, en deed zulks met den hoogsten lof zijner Oostersche, zoo wel als Grieksche en Latijnsche, lesfen en zijner wijsgeerige leiding van het verstand der, hem zoo hartelijk beminnende als hoogachtende, leerlingen. Voltrekte afkeer van alle staatkundige woeling niet min, dan nieuwe huwelijksbetrekking, bewoog hem Amsterdam met der woon voor 's Heerenberg te verlaten, na zich het meest vereerend ontslag uit den dienst der Remonstrantsche Kweekschool, bij de geheele Broederschap te hebben verworven. Gedurende dien, maar al te korten, dienst, had de glans van drie gouden prijzen bij TEYLER'S Godgeleerd Genootschap, door hem met de meest algemeene toewijding behaald, een' nieuwen luister verspreid over den leerstoel,

door

door WYTENBACH het laatst, door WETSTEIN en CLERICUS voormaals, met onterfelijken roem versierd. In 1791 had hij *de Grondwet der Protestanten, het regt en de verpligting tot eigen oordeel in den Godsdienst vaststellende*, verklaard en betoogd; — in 1792 de vraag: *heeft Christus in zijne prediking, hebben de Euangelisten en Apostelen in hunne schriften zich somtijds naar de toen heerschende volksbegrippen geschikt? zoo ja; in welke gevallen, en in hoe verre? en hoe zeer kan dit denkbeeld, wel begrepen, dienen ter verklaring der Schriften van het Nieuwe Verbond?* zegevierend beantwoord; — in 1795 werd zijn antwoord bekroond op de vraag: *zijn er goede gronden, om Gode hartstogten (of aandoeningen) toe te schrijven? zoo ja; is het dan mogelijk de werking dier hartstogten (of aandoeningen) in dier voege te verklaren, dat deze werking geen invloed hebbe op Gods gelukzaligheid?* — Voegde de beantwoording der eerstgemelde prijsvraag zoo geheel den man, die zelf het regt van eigen onderzoek als Protestant, zoo bescheiden als onberispelijk, had gebruikt; die der tweede kwam niet minder met de stof zijner inwijdingsrede als Hoogleeraar overeen; en de, voltrekt ontkennde, beantwoording der laatstvermelde mogt de voorlooper heeten van zijne geheele overgave aan de *kritische* wijsbegeerte, waarvan hij, weldra uit 's Heerenberg na het verlies zijner tweede gade te Amsterdam wedergekeerd, de eerste aankondiger, verbreider, voorstander en handhaver in Nederland mogt genoemd worden. Hem zelve ging dat licht met toenemende helderheid op onder zijne uitgave der *beginselen van de kritische wijsbegeerte*; elke eigene nieuwe vordering op dien weg deelde hij van den spreekstoel der Letter- en Kunstminnende Maatschappij *Felix Meri-*

***** 2
ri.

ritis, aan een beschaafd gehoor mede, hetwelk den onwederstaanbaar welsprekenden man als van de lippen hing; zoodat onze JERONIMO DE BOSCH eenmaal van hem zeide: „PAULUS VAN HEMERT zou, als een andere PETRUS DE HERMIET, geheel Europa ten kruistogt hebben kunnen bewegen;” ja zelf opwekking gevoelde, om, hoe wars anders van alle wijsgeerige spitsvindigheden, het praktisch deel der Kantsche wijsbegeerte in heerlijke Latijnsche verzen te bezingen. — In 1799 werd zijn *magazijn van kritische wijsbegeerte* geopend, niet slechts tot bewaarplaats van hetgeen voor menigen spreker uit diezelfde maatschappij en elders aan de orde van den tijd door hem was gebracht, maar vooral ook ten wapenhuis, waaruit de scherpste en juist gerigte pijlen vlogen tegen elken onbedachten aanrander van het nieuwe stelsel, en, zonder eenig aanzien van persoon, hetgeen men voor waarheid hield, met allerlei wapentuig, ook wel van schimp en spot, wel eens min waardiglijk en min bescheiden, werd verdedigd. — Gelijk SOCRATES werd gezegd, de wijsbegeerte van den Hemel te hebben afgeleid, om haar in de woningen en werkplaatsen der eenvoudigste menschen over te brengen, zoo zou de *Lektuur bij het ontbijt en de theetafel* het *kritisch magazijn* hebben moeten vervangen, als welke lektuur den dagelijkschen mensch nu gemeenzaam zou maken met de *ideën* en *begrippen*, welke zich geoeffende denkers meermalen onbereikbaar hadden hooren noemen. Het groote slot der ijverige bemoeijng van VAN HEMERT voor de *kritische* wijsbegeerte, was zijn openbare strijd met WYRTENBACH, gevoerd in de Latijnsche taal, van de eene en andere zijde op eene wijze, welke den Letterkundigen in vele opzigten hoogst leerzaam, maar in andere bitter smartelijk viel, en inzonder-

derheid de Klasse griede, die beide mannen in derzelve ware, maar zeer onderscheidene, grootheid als hare Leden vereerde. — Na dien strijd van 1809 tot 1815 gevoerd, opende zich aan VAN HEMERT een geheel nieuw veld, voor zijne oorspronkelijke goedhartigheid, onbegrensde menschlievendheid en ruime barmhartigheid volmaakt geschikt, in de Maatschappij van Weldadigheid, waarbij hij den werkzamen post van Secretaris gaarne op zich nam en getrouw volvoerde. Hier nu rustte zijn geest, terwijl zijn hart werkte; het echt *praktische* verving nu al het *speculative*; daarin liepen zijne laatste levensjaren stil en gelukkig af; wel niet vreemd, veel min afkeerig van letteren en wijsbegeerte, maar gematigd bij alle nieuw geschil, in de letterkundige wereld gèzen, en slechts ten dienste gereed, waar hij door belangrijke briefwisseling dien meende te kunnen bewijzen. — Schoon als rustend Lid der Klasse op zijn verzoek sedert 1819 aangemerkt is zijn jongste brief van den 15den November 1824 nog een bewijs van zijne hartelijke deelneming in hare eer, terwijl deze breede vermelding van 'smans naam en roem de wederkeerige hulde zijner nagedachtenis bij haar is.

10. TILEMAN DOTHAS WIARDA bij de stichting van het Instituut, wanneer Oostvriesland tot het Koninkrijk van Holland behoorde, tot Lid benoemd, en, bij de herstelling en uitbreiding van hetzelfde in het Koninkrijk van Nederland, door Koninklijk gezag bevestigd, werd op den 7^{den} Maart van dit jaar aan de Klasse door den dood ontnomen in tachtigjarigen ouderdom. Zijne *Geschiedenis der Oude Friesche wet*, in het Tweede Deel dezer Gedenkschriften geplaatst, houdt zijnen naam in vereerend aandenken bij het Instituut, gelijk dezelve algemeen beroemd is